

Etopedie - poruchy chování
a emocí (PCHE)

Věra Linhartová

Témata

- Charakteristika poruch chování, problémy v chování x porucha chování, klasifikace poruch chování
- Střediska výchovné péče, diagnostický ústav dětský, diagnostický ústav pro mládež
- Ústavní a ochranná výchova, přehled a charakteristika školských zařízení
- Legislativa, zákon č. 109/2002 Sb. ve znění pozdějších předpisů

Etopedie

- vědní disciplína **speciální pedagogiky**, která se zabývá edukací jedinců s **poruchami v chování a s rizikem vývoje této poruchy**
 - jako samostatná vědní disciplína se vyvíjí **od konce 60. let 20.století**
 - navazuje na **vývoj v obecné pedagogice**
 - reflektuje **hodnotové a normativní postoje společnosti** ve vztahu k očekávanému chování

Etopedie

- zabývá se edukací, reedukací a profesní přípravou jedinců s problémy v chování a s PECh - děti, mládež a dospělí s poruchami chování
- v popředí osobnost jedince v kontextu jeho životní perspektivy (Vojtová, 2004)
 - **naplnění potenciality každého žáka** - žáci s PCH jsou skupinou nejobtížněji vzdělavatelnou ve školách hlavního proudu
 - **perspektivní přístup**
 - příležitost k učení, k posilování kompetencí, k rozvoji profesních dovedností
 - podpora dítěte s dispozicemi k PCH v jeho aktivním přístupu k vlastnímu vzdělání, aby dosáhlo na svůj vzdělávací potenciál
 - **životní cesta dítěte**
 - respektování úkolů a rizik socializačního procesu dítěte
 - využití možností a příležitostí, které dítě dostává ve svém přirozeném sociálním prostředí

Definice poruchy chování

(Sdružení pro Národní duševní zdraví a speciální vzdělávání 1992)

Pojem porucha emocí nebo chování (PE, PCH) je výrazem pro postižení, kdy se chování a emocionální reakce žáka

- **Liší od odpovídajících věkových, kulturních nebo etnických norem**
- Mají **nepříznivý vliv na školní výkon** včetně jeho akademických, sociálních, předprofesních a osobnostních dovedností

Současně je toto postižení

- **Něco víc než přechodná, předvídatelná reakce** na stresující události z jeho prostředí
- Vyskytuje se současně **nejméně ve dvou různých prostředích**, z nichž alespoň jedno souvisí **se školou**
- Přetrvává i přes individuální intervenci v rámci vzdělávacího programu
- Může koexistovat i s jiným postižením

Zahrnuje

- Děti a mladistvé se schizofrenií, emocionálními poruchami, úzkostnými poruchami
- Jinými trvalými poruchami chování a jeho ovládnutí, jestliže mají celkový nebo částečný nepříznivý vliv na školní výkon

5 charakteristik poruch chování podle Bowera

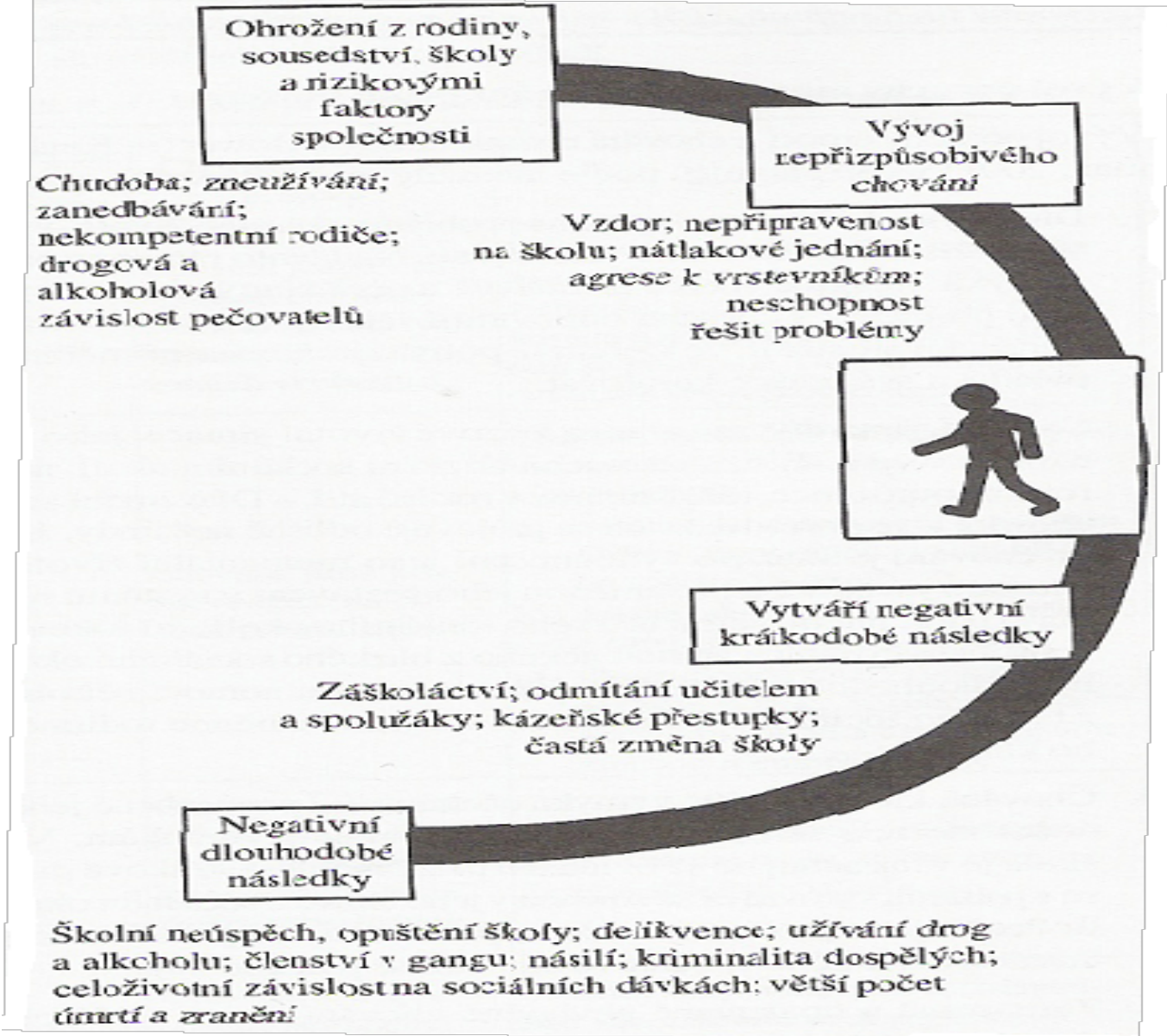
- 1) Neschopnost učit se
- 2) Neschopnost navazovat uspokojivé sociální vztahy
- 3) Nepřiměřené chování a emotivní reakce v běžných podmínkách
- 4) Celkový výrazný pocit neštěstí nebo deprese
- 5) Tendence vyvolávat somatické symptomy

Klasifikace poruch chování

- Medicínské kl.
 - MKN 10
 - DSM IV
 - ICF
- Dimenzionální kl.
 - ASEBA
- Pedagogická kl.
 - Seitzova k.
 - Klugeho k.

Cesta rizikových dětí k dlouhodobým negativním následkům

(Walker, Severson, 2002, in Vojtová, 2008)

Cílová skupina

- děti bez výraznějších problémů
- děti v riziku
- děti s problémy v chování
- děti s poruchami emocí a chování

Děti bez výraznějších problémů v chování

- praxe spočívá především v preventivních aktivitách
- popř. preventivní programy sociálně patologických jevů (peer programy...), eliminace ohrožujících podmínek ve školním prostředí atd.

Děti v riziku („At-risk Youth)

- děti, které ve svém vývoji čelí mnoha rizikům - z roviny osobnostní i sociální
- významná je odolnost dítěte vůči faktorům, které jej z vnějšku ohrožují (koncept resilience)
- praxe spočívá v preventivních aktivitách, v diagnostice a poradenství

Děti s problémy v chování a poruchami chování

- **vývoj poruchy chování** probíhá nejčastěji od fáze působení rizikových faktorů k fázi problémového chování až k poruchám chování
- důležité je **včasné řešení** potíží
- praxe u dětí s problémy a poruchami chování má těžiště v reedukaci, diagnostice a v poradenství

Rozdíl mezi poruchou a problémy v chování - záměr

PROBLÉMY V CHOVÁNÍ

- o svých problémech ví, vadí mu a chtěl by je odstranit
- normy chování neporušuje úmyslně
- jejich porušování je výsledkem konfliktu mezi vnějšími požadavky a vnitřními potřebami dítěte
- nálepkou problémového dítěte trpí a vyvolává v něm negativní emocionální zážitek

Rozdíl mezi poruchou a problémy v chování - časová dimenze

PROBLÉMY V CHOVÁNÍ

- problémy bývají krátkodobé
- popřípadě se objevují v určitých periodách
- mívají vývojové souvislosti
- bývají důsledkem nezvládnutých konfliktů se sociálním okolím

Rozdíl mezi poruchou a problémy v chování - náprava

PORUCHY CHOVÁNÍ

- náprava vyžaduje speciální péči
- směřuje k převádění způsobů a cílů chování společensky nepřijatelného k chování, které je přijatelné

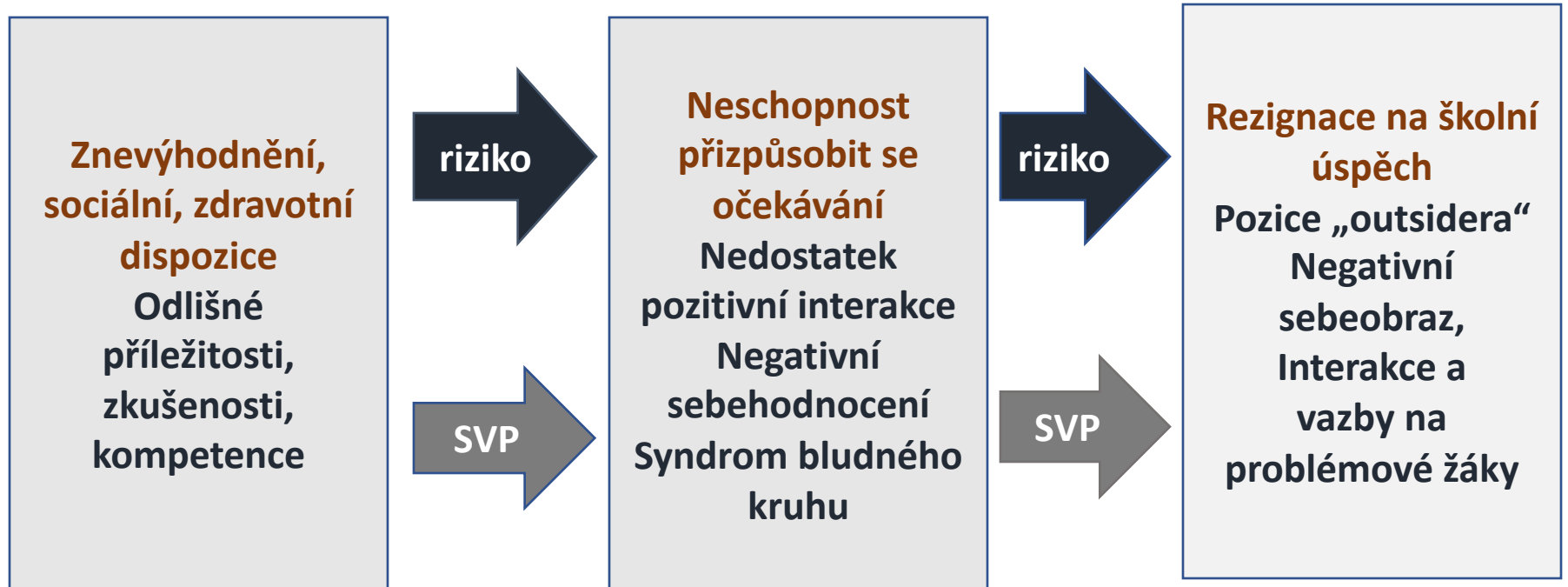
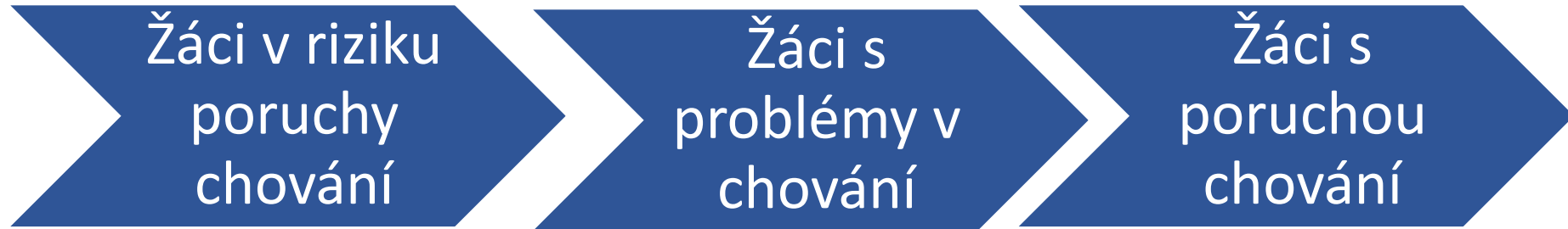
Pojetí poruchy chování a emocí

bio-psycho-sociální model chápe PECh jako výsledek vzájemných vztahů mezi zdravotním stavem, osobnostními faktory a externími faktory, ve kterých dítě/žák žije (WHO, 2001)

Rizika vývoje poruchy chování z perspektivy bariér v učení a výuce

(Helus, Pelikán, 1984, Kauffman, 2005, Lane, Gresham, 2002, Schütz, 2005, Visser, 2009)

	Rizikové faktory	Protektivní faktory
I N D I V I D U Á L N Í	Komplikované těhotenství a porod Neurologické problémy Raný deprivací syndrom Psychické trauma	Pozitivní temperament Odolný neurobiologický systém
	Raná poškození CNS, ADHD, neklid, impulzivita, poruchy koncentrace Zvýšená pohotovost k agresí Nedostatečná sebekontrola Zvýšená potřeba extrémních zážitků Emoční labilita	Prosociální orientace Pozitivní sebepojetí, sebekontrola Smysl pro humor Pozitivní orientace do budoucnosti Emoční stabilita Frustrační tolerance
	Mužské pohlaví	Ženské pohlaví
	Rizikové chování Expozice mediálnímu násilí	Intolerantní postoj k delikvenci Hodnotový systém, úroveň morálky
	Nízká úroveň kognitivních dispozic a potencialit k učení, jazyková bariéra, sociální nezralost	Kognitivní potenciál Komunikační dovednosti
	Nízká schopnost empatie	Empatie a citlivost k druhým

	Rizikové faktory	Protektivní faktory
R O D I N N Ý S Y S T É M	Slabá nebo chybějící vazba (attachment) Negativní emoční vztah rodič – dítě (odmítání)	Jistá vazba (attachment) Pozitivní akceptující vztah rodič – dítě Pečující klíčová osoba
	Trestající, laxní nebo nekonzistentní disciplína Nízká supervize a participace Život v sociálně vyloučené lokalitě	Přiměřená rodičovská supervize Důsledná disciplína s jasnými pravidly
	Dlouhodobý rodinný konflikt	Manželská opora Funkční komunikační systém
	Nestabilita rodinného prostředí Separace od rodičů, úmrtí Nedostatečně diferencované role	Rodičovská participace a pozitivní hodnocení Jasně vymezení rolí
	Nízký SES, chudoba, nezaměstnanost Kriminální chování, závislosti, zanedbávání, týrání v rodině	Vřelá emoční a podporující výchova

	Rizikové faktory	Protektivní faktory
ŠKOLA	Problematický vztah ke škole, nízká motivace, slabý školní výkon	Vysoká hodnota vzdělání, závazek ke škole
	Opakovaný neúspěch Syndrom naučené bezmocnosti Nepodporující učitel Vyčlenění z kolektivu spolužáků	Úspěch, uznání a účast v aktivitách Prožívání školy jako akceptující a smysluplné Podporující učitel
VRSTEVNÍCI	Role odmítaného Oslabené sociální vazby Nevhodné trávení volného času, nuda Delikventní vrstevníci Členství v gangu	Přátelské vztahy s vrstevníky (zapojení v aktivitách)
KOMUNITA	Restriktivně a negativně formulované právní i neformální očekávání chování Kriminalita a drogy v okolí Špatné životní prostředí	Existence a dostupnost sociální opory Dovednost mobilizace zdrojů sociální sítě

Středisko výchovné péče

-

zařízení preventivně výchovné péče

Středisko výchovné péče (SVP)

- odstranění či zmírnění již vzniklých PCH, eliminace prohlubování negativního dopadu PCH na sociální vztahy
- intervence speciálního pedagoga – etopeda a psychologa
 - rozvoj osobnosti, sebepoznání, sociálního chování, náprava problémů v učení atd.
- spolupráce se školou , spolupráce s rodinou
- cílový klient
 - 3 – 26 let
 - děti a mládež v riziku či s projevy PCHE a negativními jevy v sociálním vývoji
 - jedincům propuštěným z ústavní výchovy (ÚV), ochranné výchovy (OV)

SVP - formy činnosti

- poradenské, speciálně pedagogické, psychoterapeutické, výchovné
- konzultační pomoc všem, kdo se o problematiku PCH zajímají
- metodické vedení školských zařízení, ostatních poradenských pracovišť
- podpora a metodické vedení integrovaných žáků s PCH
- přímá preventivně výchovná péče
 - forma ambulantní, stacionární, internátní (8týdenní pobyt)
 - forma individuální, skupinová
 - přímo práce s klientem ve středisku

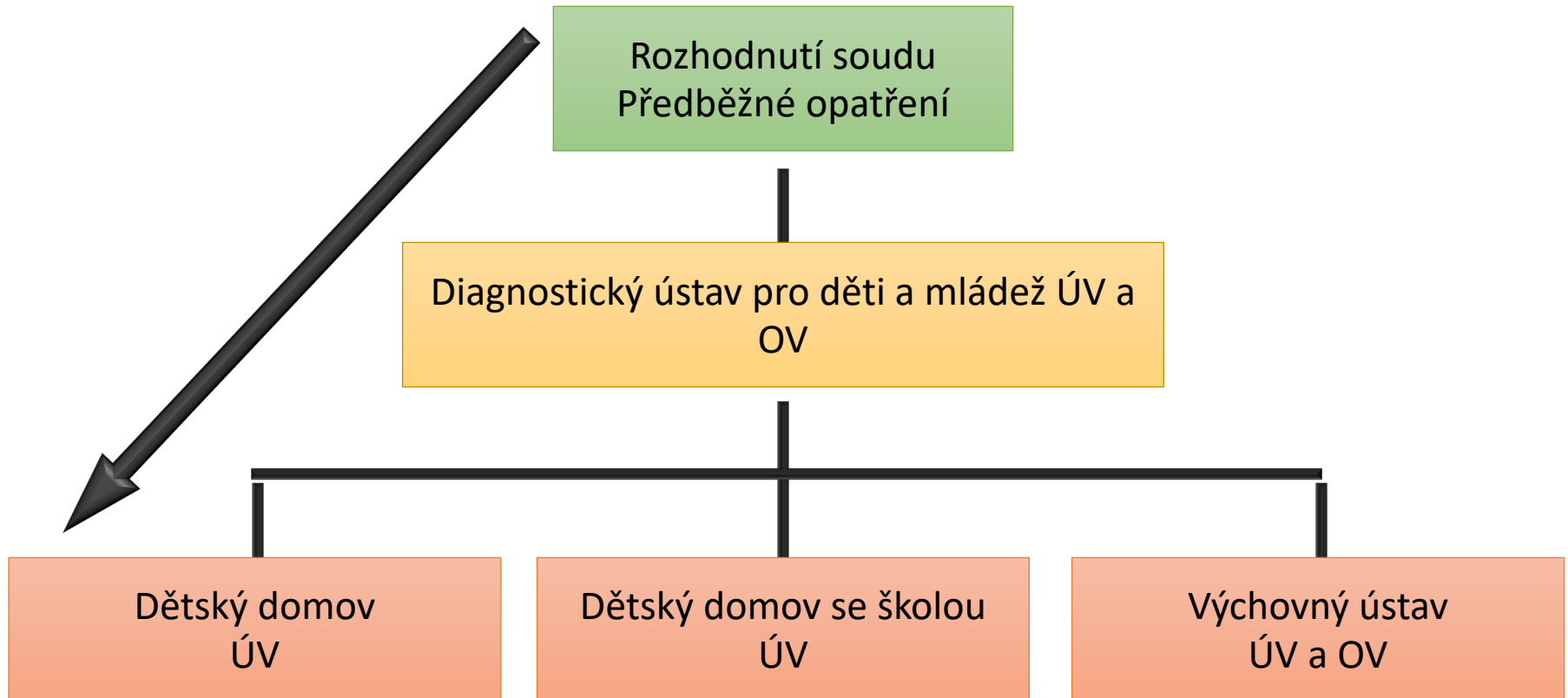
Ústavní a ochranná výchova

Školská zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy

- diagnostický ústav
- dětský domov
- dětský domov se školou
- výchovný ústav

- děti/ mladiství s **nařízenou** ÚV nebo **uloženou** OV zpravidla ve věku od 3 do 18 let, popřípadě osobě do 19 let
- poskytují péči i dětem, jimž bylo nařízeno předběžné opatření
- zařízení může poskytovat ubytování a stravování zletilé nezaopatřené osobě po ukončení výkonu ÚV či OV, připravující se na budoucí povolání, nejdéle však do věku 26 let

Školská zařízení pro ÚV a OV

Ústavní výchova x Ochranná výchova

- **nařízena** rozhodnutím soudu
 - určena **pro nezletilé do 18 let** s krátkodobým pobytem mimo rodinu nebo s nejasnou prognózou, anebo pro děti vyžadující speciální přístup pro určitý handicap
 - uskutečňuje se podle věku ve **zdravotnických a školských zařízeních** (kojenecké ústavy, dětské domovy, dětské domovy se školou pro děti po 3. roce života, diagnostické ústavy a výchovné ústavy)
 - **u dětí 3 – 18 let věku** (výjimečně do 19 let) základním předpokladem nařízení ÚV je vážné ohrožení nebo narušení výchovy dítěte
- **uložena** soudem, spáchá-li dítě mezi **12. – 15. rokem** věku čin, za který lze dle trestního zákona uložit výjimečný trest
 - **uložena v trestním řízení mladistvému mezi 15. – 18. rokem** tehdy, jestliže ochranná výchova podle rozhodnutí soudu splní svůj účel lépe než uložení trestu odnětí svobody
 - **uskutečňuje se ve školských zařízeních** (dětské domovy se školou a výchovné ústavy, u dětí 15 – 18 let věku (výjimečně od 12 let)
 - základním předpokladem uložení OV je protispolečenský čin dítěte nebo mladistvého, který naplňuje skutkovou podstatu **trestného činu**

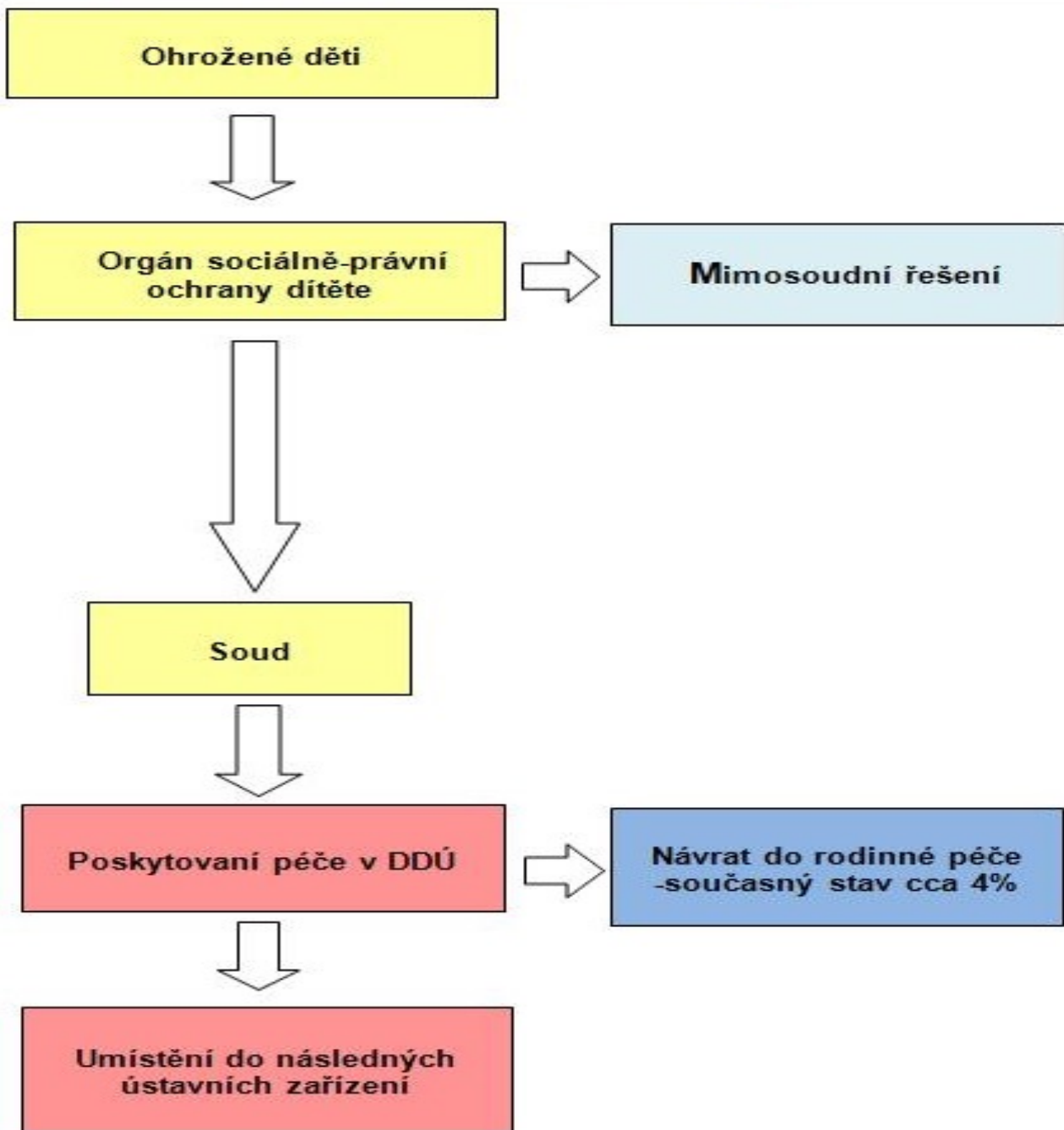

Schéma systému poskytování péče ohroženým dětem (podle DDÚ Hradec Králové)

Diagnostický ústav (DÚ)

- děti a mládež s nařízenou ÚV nebo OV, nařízeným předběžným opatřením nebo na žádost rodičů či jejich zákonných zástupců
(důvodem poruchy chování)
- délka pobytu zpravidla 8 týdnů - diagnostická a zdravotní šetření, probíhá vzdělávání, terapeutická činnost, výchovná sociální a organizační zajištění, která vedou k umístění dítěte do zařízení pro výkon ÚV a OV v územním obvodu diagnostického ústavu

úkoly

- *diagnostické*
- *vzdělávací*
- *terapeutické*
- *výchovné a sociální*
- *organizační*
- *koordinační*

Dětský domov (DD)

- zajišťuje péči dětem s nařízenou ústavní výchovou , které nemají závažné poruchy chování ve věku
od 3 do 18 let (do 26 let)
- děti, o něž nemá, kdo pečovat nebo jimž nelze ze sociálních důvodů zajistit péči ve vlastní rodině, popřípadě náhradní rodinnou péči
- základní organizační jednotka - rodinná skupina –
6-8 dětí, 2-6 skupin
- děti navštěvují školy mimo DD podle věku

Dětský domov se školou (DDŠ)

- děti/mladiství s nařízenou ústavní výchovou, výjimečně s uloženou ochrannou výchovou
- umísťovány děti od 6 let do ukončení povinné školní docházky
- nemůže-li se po ukončení povinné školní docházky pro svoje závažné poruchy chování dítě vzdělávat ve SŠ mimo zařízení nebo nepracuje je přeřazeno do VÚ
- základní organizační jednotka - rodinná skupina – 5-8 dětí, 2 -6 skupin
- ve škole třídy s max. počtem 8 dětí
- vzdělávání podle programu základní školy, základní školy praktické, základní školy speciální
- žáci jsou zařazováni do tříd podle ročníků
- podle podmínek (počet dětí v jednotlivých třídách) je možné, aby bylo v jedné třídě zařazeno více ročníků

Výchovný ústav (VÚ)

- mladiství starší 15 let se závažnými poruchami chování, u kt. byla nařízena ÚV a uložena OV
- dítě starší 12 let, má-li uloženou OV a jeho chování se projevují tak závažné poruchy, že nemůže být umístěno DDŠ
- plní úkoly výchovné, vzdělávací a sociální
- základní organizační jednotka - výchovná skupina – 5-8 dětí; 2-6 skupin
- ve škole při zařízení třídy s max.počtem 8 dětí
- je zde možno dokončit si povinnou školní docházku a střední vzdělání - nejčastěji se zřizuje
 - Praktická škola
 - Odborné učiliště
 - SOU
- pro ty, co se nepřipravují na budoucí povolání může být zřízena pracovní- výchovná skupina

Legislativa

- **Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních** - novela **Zákon č. 383/2005 Sb.**
- **Vyhláška č. 438/2006 Sb.**, kterou se stanoví podrobnosti výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních
- Metodický pokyn MŠMT k výchově proti projevům rasismu, xenofobie a intolerance
- Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení
- Metodický pokyn MŠMT k jednotnému postupu při uvolňování a omlouvání žáků z vyučování, prevenci a postihu záškoláctví
- Strategie prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v působnosti resortu MŠMT na období 2009-2012
- Metodický pokyn MŠMT k primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních

Literatura a zdroje

- VOJTOVÁ, Věra. Inkluzivní vzdělávání žáků v riziku a s poruchami chování jako perspektiva kvality života v dospělosti. 1. vyd. Brno : Masarykova univerzita, 2010
- VOJTOVÁ, Věra. Úvod do etopedie : texty k distančnímu vzdělávání. Brno : Paido – edice pedagogické literatury, 2008
- RIEF S. F. Nesoustředěné a neklidné dítě ve škole : praktické postupy pro vyučování a výchovu dětí s ADHD. Praha : Portál, 2010
- KOLÁŘ, Michal. Nová cesta k léčbě šikany. Vyd. 1. Praha : Portál, 2011